

Доведення задачі можна подати. Проведемо площину γ через пряму a і точку B , взятую на площині β . Вона перетне площини α і β по прямих c і b відповідно. Пряма c проходить через точку A і лежить у площині α , тобто має властивості, які потрібно довести. Далі задача зводиться до доведення того, що пряма c паралельна площині β (задовольняє решту вимог) і, що прямих a і c збігаються. Обидві задачі елементарні.

Після розв'язання декількох задач учні можуть узагальнити план розв'язування задач на доведення, пов'язаних із взаємним розташуванням прямих і площин, які розв'язуються з використанням одночасно методів побудови допоміжних площин і від супротивного.

- 1). Припущення протилежне даному.
- 2). Побудова допоміжних площин (одна або декілька).
- 3). Довести, що допоміжні площини перетинають дані, звернути увагу на їх лінії перетину.
- 4). Скласти і розв'язати прості підзадачі, в умови яких входять лінії перетину даних і допоміжних площин і послідовний зв'язок яких може

привести до суперечності або з умовою, або з відомою теоремою чи аксіомою.

5). Зробити висновок про неправильність припущення і правильність твердження сформульованого в умові задачі.

Висновок. Досвід роботи з розв'язування задач показує, що виявлення і закріплення в пам'яті учнів тих методів, які використовуються у даному розв'язуванні, визначення умов можливості їх використання сприяють формуванню умінь і навичок.

1. Бродський Я., Павлов О., Сліпенко А. Перпендикулярність прямих і площин в курсі стереометрії // Математика. – 2005. – №41. – С. 6, №43. – С. 6 – 11.

2. Лемцьо А. Методичні зауваження до розв'язування просторових геометричних задач // Математика.

3. Тимошук М.Е. О формировании навыков и умений учащихся при решении задач первых разделов стереометрии // Математика в школе. – 1983. – №6. – С. 39 – 41.

Алла Шевченко, аспірант

Республіканського вищого навчального закладу
“Кримський гуманітарний університет”
м. Ялта

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФОЛЬКЛОРУ

У статті визначено та охарактеризовано педагогічний потенціал фольклору народів Криму.

Актуальність проблеми. В умовах розбудови української державності значної актуальності набуває проблема формування духовно багатой особистості відповідно до національного ідеалу, традицій навчання й виховання всіх народів, які проживають на території нашої Батьківщини. Саме ця ідея пронизує Державну національну програму “Освіта” (Україна ХХІ століття) й спрямовує діяльність навчально-виховних закладів, творчий пошук науковців та практиків.

Уважне вивчення історичних, культурних, естетичних явищ у контексті завдань виховання і навчання дітей та молоді відповідає глибоко науковому підходу, згідно з яким усі форми суспільної свідомості тісно пов'язані між собою і в такому синтетичному вигляді впливають на різноманітну діяльність людей.

Ступінь розробленості проблеми. Існує великий досвід дослідження фольклору як художнього, філологічного, культурологічного явища,

пов'язаний з іменами В. Белінського, В. Даля, М. Добролюбова, Ф. Буслаєва, О. Веселовського, О. Потебні, В. Виноградова, В. Жирмунського, Є. Мелетинського, В. Проппа та ін. У зарубіжній науці значний внесок у розробку питання зробили В. та Я. Грімми, А.Л. Кребер, Л. Леві-Брюль, А. Ленг, П. Сентів, Дж. Фрезер. Цікаві спостереження над фольклором залишили діячі мистецтва різних країн: М. Гоголь, М. Горький, Е.Т.А. Гофман, Л. Керролл, Дж. Родарі, Дж. Ч. Харріс та ін.

Використання фольклору у контексті етнопедagogіки розкривали Г. Сковорода, К. Ушинський, О. Духнович, І. Франко, Б. Грінченко, Г. Волков, В. Сухомлинський, М. Стельмахович, Є. Сявавко, Ю. Ступак та ін.

Торкалися використання народнопоетичної творчості на певних етапах і напрямках навчально-виховного процесу у своїх дослідженнях Р. Скульський, С. Домбровський, Г. Іванюк,

В. Костів, О. Неживий, О. Ростовський, В. Хрущ, Н. Соломко, Г. Сутрина, Н. Чернуха, Б. Тимків та ін.

Так, у дисертаційних дослідженнях останніх років увага здебільшого приділялася використанню народної творчості, її окремих видів і жанрів (пісенного фольклору, казок та ін.), фольклору як складової народних традицій та звичаїв у трудовому (Ю. Коломієць, Т. Мацейків), моральному (С. Нікітчина, Л. Степаненко, С. Стефанюк, К. Плівачук), екологічному (Л. Різник, В. Скутіна), патріотичному (В. Каюков), естетичному вихованні (Р. Дзвінка, Г. Карась, О. Маленицька, В. Пабат), в процесі формування національної самосвідомості (Г. Кловак), розвитку творчої активності особистості (З. Пазнікова, Н. Соломко) та ін.

Мета статті: визначити педагогічний потенціал фольклору полікультурного регіону.

Основний зміст статті. Фольклор – невід’ємна складова частина національної духовної культури, яка в концентрованій формі подає одночасно народну філософію, етику й естетику, створюючи неповторний національний образ світу. Під цим останнім розуміється узагальнена картина соціальної та природної дійсності, що складається історично й відбиває загальнонародну точку зору на систему її явищ та процесів, відповідно до духовно-практичного досвіду даного етносу, його мови та культури (М. Бахтін, В. Біблер, Г. Гачев). Народне виховання детермінується національним образом світу, на його послідовне формування воно загалом і спрямовується.

Найкращі витвори фольклору, породжені “народною мудрістю” (саме так перекладається з англійської мови це слово), входять до золотого фонду сучасної художньої культури, займають помітне місце у змісті гуманітарної освіти та виховання.

Фольклор різних країн і народів виявляє історико-культурну, генетичну, типологічну схожість. Вона виникає, зокрема, як результат їх тривалих економічних, політичних і культурних зв’язків і має форми творчого співробітництва народів, обміну художнім досвідом, взаємовпливів і запозичень.

Ідейно-емоційна насиченість творів фольклору величезна: висловлення думки в них тісно пов’язане з естетичною та моральною оцінкою різних життєвих явищ у всій їх різноманітності, від дрібних побутових фактів до подій великого соціального звучання. Але в будь-якому випадку тут присутні безсумнівний національний колорит, підкреслена загальнолюдська значущість, виховний вплив на особистість. Можна сказати, що

фольклор – це продукт колективної творчості, масового виконання та індивідуальної імпровізації.

Колективні, масові форми господарчої діяльності, проживання людей, організації побуту, проведення дозвілля тощо виробили специфічні соціопсихічні, етнокультурні риси місцевого населення: відкритість, толерантність, комунікабельність, колективізм, орієнтацію на суспільну думку, здатність виносити тривалі духовно-фізичні навантаження, морально-психологічну витримку у стресових чи конфліктних ситуаціях та багато інших. Зрозуміло, що фольклор Півдня України, з одного боку, відбиває цю своєрідність місцевого соціуму, а з іншого – формує й виховує його на рівні вільних педагогічних впливів та “природного культурного фону”.

Отже, незважаючи на те, що проблема педагогічного використання фольклору знайшла відбиття в низці досліджень і публікацій, до теперішнього часу є незнятимі суперечності між: завданнями розбудови національної держави й духовного відродження народу України та рівнем використання духовно-виховного потенціалу народної педагогіки, зокрема фольклору, його включеністю у реальні процеси навчання та виховання дітей і молоді в родині та школі; між: багатим духовним і виховним змістом фольклору та формами й методами його використання в педагогічному процесі; між: стихійною практикою використання фольклору в практиці виховання та рівнем теоретичної розробки проблеми фольклору як засобу виховання.

При цьому під педагогічним потенціалом фольклору розуміємо сукупність можливостей педагогічного впливу на особистість, що формується й розвивається, народної творчості, в різних видах і жанрах якої зафіксовано систему народних педагогічних поглядів, що може бути реалізована в процесі природного функціонування фольклору.

Аналіз різних методологічних підходів до визначення фольклору підводить до його узагальненого розуміння як культурного феномену, що є художнім інтегрованим відображенням дійсності на побутовому рівні. Відзначається, що він є одним із регуляторів суспільної свідомості завдяки тому, що, по-перше, сам виступає як соціальна цінність, а по-друге, відображає ідеї про прекрасне, належне, справедливе, а також ідеали, норми, оцінки і сприяє їх формуванню. У фольклорі як цілісній системі, що історично розвивається, важливе місце посідає й народний педагогічний досвід. Усе це й обумовлює виховні можливості усної народної творчості та її здатність виступати засобом виховання.

Фольклор відіграє велику роль у втіленні в

дійсність виховного ідеалу. А ідеалом українського національного виховання, за визначенням професора М. Стельмаховича, є “гармонійно і всебічно розвинена особа українця з багатограними знаннями, глибокою національною свідомістю, високими інтелектуально-творчими, духовно-моральними й естетичними якостями, патріотичними почуттями та працьовитістю” [5, 6]. Але національний ідеал, з одного боку, базується на загальнолюдському, а з іншого – тісно пов’язаний з етнопсихологією та ментальністю не просто даного народу, а й певного регіону. Ці регіональні особливості слід урахувати в практиці виховання.

Зараз на території Криму побутують майже всі досі активні жанри українського, російського, татарського, караїмського, грецького, вірменського фольклору: ліричні пісні, думи, історичні пісні, казки, легенди, перекази, анекдоти, прислів’я та приказки, загадки та ін. Далеко не всі твори, записані на території Криму, місцевого походження. Багато з них відомі в інших областях України, а іноді в інших країнах. До Південного регіону вони потрапляли різними шляхами. Ці твори нерідко значно змінювалися та вдосконалювалися. Усе це відбилося на помітному збагаченні й активізації усної народної поетичної творчості даного регіону.

Древній півострів входив до складу багатьох великих держав: Скіфії, Понтійського царства. Римської імперії, Візантійської імперії, Хазарського каганату, Золотої Орди, Османської і Російської імперій. Дослідники історії Криму основну увагу приділяли війнам та походам, а духовний світ, свята й щоденний побут освітлювалися недостатньо. Тому не дивно, що сьогодні ці питання дуже актуальні, а їх розв’язання і дослідження допомогло б більш об’єктивно висвітлити проблеми національного характеру.

Поширення ісламу на території Криму, а разом з ним і активне засвоєння арабських слів належить до XIII – XIV ст. Разом з мусульманською культурою в Крим прийшли арабське письмо, нові власні назви, богословські книги і народнопоетичні твори. Писемність кримських татар до 1929 року була на основі арабського алфавіту, який неодноразово реформувався. Лексика кримськотатарської мови містить велику кількість арабізмів, які були запозичені в результаті політичних, економічних і культурних контактів.

Враховуючи ці факти, стає зрозумілим, чому фабула багатьох казок будується за принципом арабської казкової техніки, проте ця техніка використовується для оформлення теми специфічної для кримських умов.

Протягом IX – XVII століть формувався чудовий пам’ятник арабської народної словесності збірник “Тисяча і одна ніч”, який був добре відомий у Криму і мав вплив на творення сюжетів і мотивів, лексики та стилю кримськотатарських казок: як і в “Тисяча і одній ночі” згадуються імена історичних осіб, провідними є мотиви свободи, волі і відповідальності людини за свої вчинки, поширений складний монтаж різних казкових і новелістичних мотивів, а також особливих комічних сцен і характеристик. Наприклад, у збірнику “Тисяча і одна ніч” значну роль відіграє жанр короткого анекдота, який будується на комізмі несподіваності (“Рассказ о воре, обокравшем вора”), ця особливість властива і кримськотатарським казкам з анекдотичною основою (“О воре Амете и карманщике Ахмете”), де винахідливий злодій у власних інтересах використовує людську тупість, він миттєво будує свої обдурювальні плани і успішно їх реалізує.

Збірник “Тисяча і одна ніч” набув великої слави у світовому літературному процесі, бо представляє інтерес у таких напрямках: пізнавальному, розважальному і естетичному. Великий фонд творів про далекі заморські країни, в яких тісно переплітаються фантастика і реальність, описи фантастичного характеру беруть початок з індіанських, грецьких та інших джерел, а відомості про далекі країни більше поступали від арабів, які реально брали участь у заморських подорожах. Мотив подорожі дуже поширений у кримськотатарській казці не тільки завдяки впливу збірника “Тисяча і одна ніч”, цьому сприяли унікальне географічне положення Криму, торговельні і політичні зв’язки. Та не тільки відлуння казок Шахразади, а й слов’янські фабульні елементи відчутні в кримськотатарських казках.

Одна із численних українських казок має назву “Мудра дівчина”. Під такою ж назвою відома і татарська казка. Мудрість і справедливість не знає кордонів. Ці кращі якості втілені в образі головної героїні твору.

Особливого забарвлення надає цій казці загадка. В українській народній казці мудра дівчина спочатку допомагає своєму батьку-бідняку відгадати загадки:

Що на світі найпрудкіше? Що на світі найситніше? Що на світі наймиліше? Пан дуже розсердився, коли почув правильну відповідь, що “ситніше над усе – земля-мати, бо вона всіх годує й напуває; прудкіш над усе – думка, бо думкою враз куди хоч перелетиш; а миліш над усе – сон, бо хоч як добре та мило чоловікові, а все покидає, щоб заснути”. І загадав пан нові завдання, але розумна та кмітлива дівчина не тільки швид-

ко й вміло знаходить вихід із нестандартних ситуацій, а й сама загадує панові такі завдання, які змушують його визнати свою поразку.

Татарська казка “Мудра дівчина” починається тим, що падишах для своєї забави вирішує випробувати мудрість дочки бідняка. Та гідно поведилася дівчина, розмовляючи з падишахом. “Я добре пам’ятаю, як увійшли ви в безвухий дім і спитали, де мої батьки. І я відповіла вам тоді, що мати моя пішла перетворювати небуття в буття, а батько – буття в небуття”. Не зумів повелитель розгадати дивних слів дівчини, а розгадку вона дала просту. “Безвухий дім – це значить дім без сторожа. У той час, коли ти прийшов у нашу саклю, собаки при ній не було. Коли я відповіла, що мати пішла небуття перетворювати в буття, я хотіла сказати цим, що вона повивальна баба і пішла приймати немовля. А батько – дроворуб і вирушив до лісу рубати дрова, живі істоти перетворювати на неживі дрова”.

Падишах (як і пан в українській казці) не може змиритися з мудрістю і сміливістю дівчини і наказує їй взяти сорок баранів і повернути їх через рік з сорока ягнятами. Але мудрість знову отримує перемогу.

Отже, в казці “Мудра дівчина” загадка є дуже важливим структурно-семантичним компонентом. Характер образності в загадках максимально конкретний і тісно пов’язаний з реальним навколишнім життям та побутом народу України і татарського народу. Творча фантазія, дотепність і народна спостережливість знайшли своє вираження саме в загадках. Основними рисами художньої форми загадок (і в татарській казці, і в українській казці) є сконденсованість думки і вислову, лаконічність і стислість. Загадки органічно увійшли в композицію казки “Мудра дівчина”.

Скоромовки й загадки, прислів’я та приказки, здійснюючи навчання, невідривне від виховання, відіграють важливу роль у формуванні й розвитку мови дитини, отже, в її розумовому вихованні, у передачі знань про навколишню дійсність, а також: у формуванні дитини як національно свідомої особистості з високими духовно-моральними та естетичними якостями.

Прислів’я та приказки узагальнюють соціально-історичний та життєво-побутовий досвід народу, який створив їх, відображають його традиції, звичаї, світорозуміння. Багато прислів’їв присвячено праці: “Хто швидко робить, той сліпих родить”, “От кривого копра не жди добра” та ін. Прислів’я “В протоколі густо, а на ділі пусто”, “Пнеться до посади, а в голові розсада”, “Языком болтають – не кайлом махають” свідчать про іронічне ставлення народу до базік та кар’єристів.

У цілій низці прислів’їв розглядаються питання дружби, кохання, родини, моральних якостей людини, виховання дітей: “Заміж вийти – не дощову годину пересидіти”, “Чего в другом не любишь, того и сам не делай”, “Треба вчити дитину, доки вона поперек лавки лежить” та ін.

Прислів’я виступають, по-перше, як скарбниця морального досвіду, духовної культури народу, по-друге, як засіб формування думки, індивідуальної та суспільної свідомості, по-третє, як один із засобів впливу на психіку людей (оскільки виражають морально-етичні поняття або оцінку явищ дійсності). Приказка – це загальносприйнятий образний вислів, що існує в мові для емоційних оцінок і характеризує явища за принципом аналогії: “шити-крито”, “укусит и меду не даст”.

Прислів’я та приказки прилучають людину до скарбів рідної мови, роблять мову більш яскравою, виразною. Вони вражають різноманітністю та своєрідністю будови, граничною концентрацією думки, широким використанням фонетичних, лексико-семантичних, словотвірних засобів мовної виразності. Отже, важливим завданням родини і школи є розширення та збагачення кола прислів’їв та приказок, зокрема місцевих, включених у міжособистісне спілкування, їх активне введення до різних видів і форм навчально-виховного процесу.

Висновки. Використання фольклору у навчально-виховному процесі є необхідною складовою сучасного національного виховання. При цьому слід ураховувати регіональну своєрідність народної творчості.

Фольклор – синкретичне мистецтво, що впливає перш за все на чуттєво-емоційну сферу, втілюючи суспільні цінності не в логічні схеми, а в художні образи. Як важливий елемент етнічного, він виконує пізнавально-орієнтуючу, регулюючу та захисну функції. Фольклор є естетичною системою, яка охоплює всі сторони виховання, діє на всіх етапах формування й розвитку особистості і враховує особливості цих етапів.

Специфіку фольклору Криму, що знаходить своє відбиття в його педагогічному змісті та виховних можливостях, перш за все становлять тісна взаємодія мовних культур народів Криму, функціонування майже всіх досі активних жанрів і жанрових різновидів народнопоетичної творчості.

На основі аналізу педагогічного змісту регіональної усної народної творчості визначаються цінні риси особистості, основні умови та засоби виховання.

У вихованні засобами фольклору кожний жанр посідає певне місце й виконує певні функції.

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ ІДЕЇ У СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СТУСА

1. Возгрин В.Е. Исторические судьбы крымских татар. – М., 1992. – 448 с.

2. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. – К., 1993., Т. 1. – 392 с.

3. Мудрий оповідач / (Упорядн. І.П. Березовський) – К., 1969. – 268 с.

4. Сказки и легенды татар Крыма: фольклорный сборник. – М., 1992. – 352 с.

5. Стельмахович М.Г. Українське національне виховання // Початкова школа. – 1993. – №8. – С. 6.

Вікторія Полюга, аспірант кафедри культурології та українознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНІ ІДЕЇ У СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Стаття присвячується розгляду концепції людського буття українським поетом-мислителем Василем Стусом у контексті екзистенціальної філософії. Акцентується увага на тих категоріях філософування Василя Стуса, що розкривають зміст людського існування. Розглядаються проблеми стоїчного песимізму, свободи, внутрішнього світу людини, дійсного та недійсного буття, абсурду, віри.

Постановка проблеми. Філософська спадщина Василя Стуса (1938 – 1985) і досі залишається не до кінця осмисленою. Проте відомі його твори, залишили глибокий потенціал для філософських роздумів над проблемами людського буття. Такими проблемами є існування людини відповідно до своєї сутності, проблема стоїчного песимізму, свободи, життя у світі абсурду, єднання з Богом. Осмислення таких філософських проблем є важливим для розвитку духовного аспекту в людині та в осмисленні існування людини, як особистості, в якій все ще присутня вірність самій собі, своїм принципам, ідеям.

Метою статті є виявлення тієї форми екзистенціального мислення Василя Стуса, в якій відображено його розмірковування про зміст людського буття, крізь призму вчень зарубіжної філософії екзистенціалізму, зокрема, здійснюється спроба співвіднесеності з екзистенціальними вченнями. Така проблематика є важливим аспектом для розвитку духовності, формування високого інтелектуального рівня української молоді та її взаємовідношеннях із соціумом.

Спадщину Василя Стуса досліджували такі науковці, як Іван Дзюба, який наголошує на спорідненості з екзистенціальною філософією поезій В. Стуса [13], Юрій Шевельов (Шерех) розкриває “героїчну біографію” В. Стуса, аналізує особливості “поетового “Я”, характеризує буттєвий простір В. Стуса, Елеонора Соловей наголошує на зверненні до традицій автентичного буття мислителя [10], Микола Жулинський осмислює рефлексію слова і життєвої долі В. Стуса [3].

Викладення проблематики. У визначенні найважливіших умов забезпечення існування, функціонування і розвитку людини важливу роль відіграє філософія. Найбільш актуальні проблеми філософії, які визначали її дух, знаходили своє вираження в мистецтві, літературі (на зразках якої ми зробимо спробу осмислення окресленої проблематики) і вже з самого початку свого виникнення філософія зафіксувала коло питань, які ставили і намагалися вирішити мислителі, виходячи з реалій життя.

Тому доцільним є осмислення філософської спадщини поета-мислителя ХХ століття Василя Стуса, оскільки, провідною темою його філософувань є тема людини, – існування людини відповідно до її сутності, вміння стоїчно зносити випробування життя та знаходити всюди місце для душі, проблема вибору, свободи та єднання з Богом. Основними категоріями філософування Василя Стуса є ті, за допомогою яких філософ осмислює проблему існування людини у світі – інших людей, предметів і явищ, у стосунках з самим собою – на рівні свідомості та самосвідомості, у трансценденції.

У таких сферах, де не тільки відносно незначну питому вагу мають раціональні і наукові способи постановки і розв’язання питань, панують спалахи емоцій, прояви незламної волі, з глибин підсвідомості виникають дивовижні образи. Відповідно, ХХ століття було позначене антропологічним поворотом у сфері філософської рефлексії. Саме тут і з’явилося, зокрема, не у зародковому, а у розгорнутому вигляді, екзистенційне бачення